

DARIUSZ KWIATKOWSKI

**»Ars celebrandi« prezbitera według Ogólnego
wprowadzenia do Mszału Rzymskiego z roku 2002**

Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego z roku 2002 w punkcie 16 przypomina: *Sprawowanie Mszy świętej jako czynność Chrystusa i hierarchicznie zorganizowanego ludu Bożego, jest ośrodkiem całego chrześcijańskiego życia tak dla Kościoła powszechnego jak i lokalnego oraz dla poszczególnych wiernych. W czynności tej osiąga szczyt działanie, przez które Bóg w Chrystusie uświęca świat, oraz kult, jaki ludzie oddają Ojcu, wielbiąc Go przez Chrystusa, Syna Bożego, w Duchu Świętym*¹. W tym stwierdzeniu Kościół przypomina istotę Eucharystii i jej ważność w życiu wiernych. Każda Msza święta jest czynnością wykonywaną zarówno przez Chrystusa, jak i hierarchicznie zorganizowany lud Boży. Pierwsze miejsce w tej hierarchii zajmują biskupi i prezbiterzy, którzy są szafarzami Eucharystii. Oni w naturalny sposób stają się także pierwszymi odpowiedzialnymi za poprawność celebracji eucharystycznych. Nowe wprowadzenie do Mszału Rzymskiego poświęca wiele miejsca temu, co można określić jako *ars celebrandi* Eucharystii przez prezbiterów.

Po roku 2000 ukazało się wiele dokumentów nt. Eucharystii, których celem było przybliżenie wiernym sakramentu uobecniającego śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa. Do najważniejszych dokumentów eucharystycznych, wydanych w tym okresie, należy zaliczyć: Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego (2002), Encyklikę *Ecclesia de Eucharistia vivit* (2003), Instrukcję Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Redemptionis Sacramentum* (2004), dokument na XI zwyczajne zgromadzenie biskupów *Eucharystia: źródło i szczyt*

Dariusz K W I A T K O W S K I, ks. dr hab., adiunkt w Zakładzie Liturgiki i Homiletyki, Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: kwiatkowski@post.pl

¹ *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego, Rzym 2002 oraz Wskazania Episkopatu Polski. Poznań 2006 nr 16 [dalej: OWMR].*

życia i posłannictwa Kościoła. Zarys (2004), *Eucharystia światłem i życiem na nowe millennium* – dokument na 48 Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny (2004). Oprócz tego Kongregacja ds. Duchowieństwa wydała dwa dokumenty, które również odnoszą się do Eucharystii: *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej* (2002) oraz *Eucharystia i kapłan nierozłącznie zjednoczeni miłością Bożą* (2003). Jan Paweł II napisał list apostolski *Mane nobiscum Domine* wydany 7 października 2004 r. Natomiast Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 15 października 2004 r. opublikowała dokument zatytułowany *Rok Eucharystii – sugestie i propozycje* (Anno dell'Eucaristia – suggerimenti e proposte). Do tych dokumentów należy dodać także adhortację apostolską Benedykta XVI *Sacramentum caritatis* z 22 lutego 2007 r. Ze wszystkich tych dokumentów przebija troska o poznanie, ukochanie i naśladowanie Eucharystii. Duży nacisk położony jest także na właściwy sposób celebracji Eucharystii, a co za tym idzie wyeliminowanie błędów i nadużyć. W tej kwestii szczególnie odpowiedzialność spoczywa na biskupach i prezbiterach. Ich *ars celebrandi* winna sprawiać, że wierni będą uczestniczyć w Eucharystii w sposób świadomy, zaangażowany i pełny.

W zakończeniu encykliki *Ecclesia de Eucharistia* *vivit* Jan Paweł II, mówiąc o zadaniach duszpasterskich dla całego Kościoła, napisał: *Nie trzeba wyszukiwać nowego programu. Program już istnieje: ten sam, co zawsze, zawarty w Ewangelii i w żywej Tradycji. Jest on skupiony w istocie rzeczy wokół samego Chrystusa, którego mamy poznawać, kochać i naśladować, aby żyć w Nim życiem trynitarnym i z Nim przemieniać historię, aż osiągnie swą pełnię w niebieskim Jeruzalem. Wypełnianie tego programu odnowionej gorliwości w życiu chrześcijańskim wiedzie przez Eucharystię²*. Ten program w sposób szczególny powinni wziąć sobie do serca prezbiterzy jako szafarze Eucharystii. Wypełnienie tego programu realizuje się przez *ars celebrandi* Eucharystii.

W sztuce celebracji Eucharystii nie chodzi tylko o poprawność gestów, znaków czy form wypowiedzania modlitw, ale na pierwszym miejscu trzeba postawić postulat teologiczny, który znajdujemy w stwierdzeniu Jana Pawła II zawartym w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* *vivit*: Eucharystię, która jest utożsamiona z Chrystusem trzeba poznać, pokochać i naśladować. W związku z tym przed przedstawieniem konkretnych form i przejawów *ars celebrandi* Eucharystii przez prezbitera zostanie wyjaśnione, co to znaczy Eucharystię poznać, pokochać i naśladować.

² Jan Paweł II: Encyklika *Ecclesia de Eucharistia* *vivit*. Kraków 2003 nr 60 [dalej: EE].

I. Poznać Eucharystię

Sobór Watykański II nazwał Eucharystię *źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego*³. W Eucharystii zawiera się całe dobro duchowe Kościoła, czyli Jezus Chrystus, który jest naszą Paschą i Chlebem żywym, który przez swoje ożywione przez Ducha Świętego i ożywiające Ciało daje życie ludziom⁴. Swoją zbawczą skuteczność czerpie ona z realnej obecności Chrystusa.

Prezbiter przewodniczący Eucharystii od początku winien zdawać sobie sprawę, że przez jego posługę uobecniają się największe zbawcze wydarzenia z życia Jezusa Chrystusa, którymi są Jego śmierć i zmartwychwstanie. *Katechizm Kościoła katolickiego* jasno stwierdza, że *Zbawiciel nasz podczas Ostatniej Wieczery, tej nocy, której został wydany, ustanowił eucharystyczną Ofiarę Ciała i Krwi swojej, aby w niej na całe wieki, aż do swego przyjścia, utrwalić Ofiarę Krzyża i tak umiłowanej Oblubienicy – Kościołowi powierzyć pamiątkę swej Męki i Zmartwychwstania*⁵. Natomiast bł. Jan Paweł II podkreśla, że w darze Eucharystii Chrystus przekazał Kościołowi nieustanne uobecnianie tajemnicy paschalnej, której istotnym elementem jest Jego męka, śmierć na krzyżu oraz zmartwychwstanie. W Eucharystii została ustanowiona *tajemnicza równoczesność między tamtym Triduum i wszystkimi mijającymi wiekami*⁶. Wydarzenia paschalne uobecniane we Mszy świętej, mają niezmierną „pojemność” i obejmują całą historię, ku której skierowana jest łaska zbawienia. W liturgii eucharystycznej, w aklamacji anamnetycznej, zgromadzeni wierni odpowiadają lub śpiewają: *Głosimy śmierć Twoją, Panie Jezu, wyznajemy Twoje zmartwychwstanie i oczekujemy Twego przyjścia w chwale*⁷. W tych słowach wyraża się istota każdej Eucharystii, która uobecnia śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa, a także zapowiada Jego powtórne przyjście w chwale.

Poznać Eucharystię oznacza także odkryć w niej różne formy obecności Chrystusa. Dla urzeczywistnienia zbawczego dzieła Chrystus jest zawsze obecny w swoim Kościele. W sposób szczególny obecność ta objawia się w czynnościach liturgicznych. Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* zwraca uwagę na różne formy obecności Chrystusa w liturgii. Przede wszystkim jest on obecny w ofierze Mszy świętej tak w osobie celebrującego, gdyż *Ten sam, który kiedyś ofiarował siebie na krzyżu, obecnie ofiaruje się przez posługę kapłanów*, jak zwłaszcza pod postaciami eucharystycznymi. Poza tym jest obec-

³ KK nr 11.

⁴ Por. PO nr 5.

⁵ KKK nr 1321; KL nr 47.

⁶ EE nr 6.

⁷ *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*. Poznań 1986 s. 309*.

ny w swoim słowie oraz we wspólnocie Kościoła zebranej w Jego imię na modlitwie i śpiewaniu psalmów⁸.

Rozróżniając różne formy obecności Chrystusa trzeba je widzieć w ściślejszej łączności. Jan Paweł II podkreśla, że *Kościół otrzymał Eucharystię od Chrystusa, swojego Pana, nie jako jeden z wielu cennych darów, ale jako dar największy, ponieważ jest to dar z samego siebie, z własnej osoby w jej świętym człowieczeństwie*⁹. Prezbiter, który jest znakiem obecności Chrystusa w Eucharystii i sprawuje ją *in persona Christi* jest powołany, aby być jej wiernym sługą. Tutaj odnajdujemy istotę *ars celebrandi* prezbitera.

Reforma liturgiczna Soboru Watykańskiego II przyczyniła się do bardziej świadomego, czynnego i przez to bardziej owocnego uczestnictwa wiernych w Eucharystii. Uczestnictwo w Eucharystii oraz adoracja Najświętszego Sakramentu są dla wiernych niewyczerpanym źródłem świętości. Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia vivit* ukazuje różne aspekty świętości chrześcijańskiego życia, mającej swoje źródło w Eucharystii. Fundamentem tej świętości jest zjednoczenie z Chrystusem w Komunii świętej oraz dar Ducha Świętego. Zanurzenie się w życiu Trójcy Świętej, w której wierny uczestniczy przyjmując Komunię świętą, posiada konkretne implikacje moralne odnoszące się do codziennego chrześcijańskiego życia. Uczestnictwo w Eucharystii jest także partycypacją i zadatkami życia wiecznego. Droga do życia wiecznego prowadzi przez służbę, która jest realizacją przykazania miłości Boga i bliźniego. Eucharystia jest sakramentem służby, gdzie pierwszym sługą jest sam Jezus Chrystus. Sługami są także prezbiterzy i wszyscy posługujący. W końcu z uczestnictwa w Eucharystii wynika postulat służby w codziennym życiu. Życie chrześcijanina, a zwłaszcza prezbitera, przez nieustanną jego przemianę powinno stawać się „eucharystyczne”, czyli służebne¹⁰.

II. Pokochać Eucharystię

Prezbiter, który zrozumie istotę Eucharystii i ją pozna, będzie ją także kochał. Ukochać Eucharystię oznacza przede wszystkim uczestniczyć w niej w sposób świadomy, czynny i pełny. Miłość do Eucharystii wyraża się także w adoracji Chrystusa eucharystycznego obecnego w Najświętszym Sakramencie. W przypadku prezbitera trzeba by mówić o przewodniczeniu Eucharystii w sposób świadomy, czynny i zgodny z przepisami Kościoła¹¹. Również w tym wymiarze pojawia się kwestia *ars celebrandi*.

⁸ Por. KL nr 7.

⁹ EE nr 11.

¹⁰ Por. tamże, nr 20.

¹¹ Zob. P. M a r i n i: *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*. Pelplin 2007 s. 77–83.

Konstytucja o liturgii świętej mówiąc o uczestnictwie w Eucharystii, podkreśla: *Kościół zatem bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie w tym misterium wiary nie uczestniczyli jak obcy lub milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy misterium to dobrze rozumieli, w świętej czynności brali udział świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dziękczynienie; aby ofiarując niepokalaną Hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim, uczyli się ofiarować samych siebie i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą, aby ostatecznie Bóg był wszystkim we wszystkich*¹². Ta wypowiedź wskazuje, że wszyscy uczestnicy Eucharystii mają do spełnienia określone posługi liturgiczne. Są to posługi, wykonywane przez całe zgromadzenie liturgiczne, nie wyłączając prezbitera. Do tych posług zalicza się: słuchanie słowa Bożego; składanie Bogu ofiary z samego siebie; ofiarowanie nieskalanej Hostii nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim; posilanie się przy Stole Pańskim i trwanie w postawie dziękczynienia.

Tym aktom uczestnictwa towarzyszą słowa i milczenie, gesty i postawy, modlitwy i aklamacje, wezwania i odpowiedzi, śpiewy i recytacje. W każdym z tych czynów uobecnia się dialog Chrystusa z Kościołem, a także dokonuje się przemiana życia człowieka i wspólnoty. Każdy z nich jest czynem liturgicznym, w którym działa Chrystus mocą swego Ducha, włączając Kościół w dzieło zbawienia, które uobecnia w świecie. Można powiedzieć, że są to funkcje liturgiczne podstawowe i zwyczajne, pierwotne i najważniejsze¹³. W nich powinna być obecna *ars celebrandi*.

Formą umiłowania Eucharystii jest także jej adoracja. Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia vivit* bardzo zachęcał wszystkich wiernych, a w sposób szczególny kapłanów, do adoracji obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie: *Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13,25), poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca*¹⁴. Modlitwa adoracji Chrystusa eucharystycznego powinna być znakiem rozpoznawczym każdego prezbitera. Rozmiłowanie się w adoracji Chrystusa eucharystycznego w naturalny sposób prowadzi do świadomego i głębokiego traktowania *ars celebrandi* Eucharystii.

III. Naśladować Eucharystię

Eucharystia jest darem, który prezbiter otrzymał od samego Chrystusa. Ten dar domaga się jego odpowiedzi w życiu codziennym. Tą odpowiedzią winna

¹² KL nr 48.

¹³ Por. S. Szczepaniec: *Posługiwanie świeckich w liturgii. Zasady ogólne*. „Roczniki Teologiczne”. R. 48: 2001 z. 8 s. 117–118.

¹⁴ EE nr 25.

być czynna miłość, wyrażająca się wewnątrz i na zewnątrz Kościoła. W Ewangelii według św. Jana w miejscu, gdzie Synoptycy opisują ustanowienie Eucharystii, znajduje się przekaz o umywaniu nóg uczniom (por. J 13,1–20). Uczestnictwo i przewodniczenie Mszy świętej domaga się postawy służebnej wobec innych ludzi. Chrześcijanin, a w sposób szczególny prezbiter, ma służyć tak jak Chrystus i tak jak On kochać bliźnich. Życie każdego ucznia Chrystusa, a zwłaszcza tego, który działa *in persona Christi*, powinno stawać się każdego dnia „eucharystyczne”, czyli służebne¹⁵. Eucharystia ze swojej natury tworzy komunie i do niej wychowuje. Uczestniczący w niej w duchu braterskiej jedności i miłości musi być otwarty na potrzeby innych ludzi.

Naśladowanie Eucharystii oznacza naśladowanie Chrystusa. Eucharystia uczy wrażliwości społecznej. Z przewodniczenia Eucharystii powinien wypływać bezinteresowny dar miłości i solidarności, ponieważ nie można oddzielić sakramentu miłości od przykazania wzajemnej miłości. Spotkanie z Chrystusem eucharystycznym wzbudza w Kościele i w każdym prezbiterze pilną potrzebę dawania świadectwa i ewangelizowania. Eucharystia winna stawać się pewnym „sposobem bycia”, który prezbiter przejmuje od Jezusa¹⁶.

Naśladowanie Eucharystii wyraża się w postawie dziękczynienia, w zaangażowaniu się w program solidarności dla całej ludzkości. Mszę świętą można określić jako wielką szkołę pokoju, przygotowującą prebitera do zaangażowania się w życie społeczne, kulturalne i polityczne¹⁷.

W zakończeniu listu *Mane nobiscum Domine* Jan Paweł II skierował słowa wezwania i zachęty do różnych stanów w Kościele, aby jak najgłębiej i najowocniej przeżywały Rok Eucharystii, który jest także rokiem szczególnej łaski. Prezbiterzy mają otwierać się na łaskę tego specjalnego roku, poprzez codzienne sprawowanie Eucharystii z pierwotną radością i zapałem oraz przez trwanie na modlitwie przed tabernakulum¹⁸. Naśladowanie Eucharystii staje się źródłem i koniecznością w jej *ars celebrandi*.

IV. »Ars celebrandi« miejsca Eucharystii

Zwyczajnym miejscem celebracji Eucharystii jest świątynia. Mając na uwadze piękno celebracji samej Eucharystii, trzeba najpierw zadbać o właściwe przygotowanie miejsca jej celebracji. Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego podaje najpierw ogólną zasadę, która mówi, że *świątynie i przedmioty związane z kultem Bożym winny być prawdziwie godne i piękne, stanowiąc jed-*

¹⁵ Por. tamże.

¹⁶ Zob. Jan Paweł II: List apostolski *Mane nobiscum Domine*. Kraków 2004 nr 25.

¹⁷ Tamże, nr 27.

¹⁸ Zob. tamże, nr 30.

*nocześnie znaki i symbole rzeczywistości nadprzyrodzonych*¹⁹. Dodaje także, że Kościół korzysta w tej kwestii ze szlachetnej służby sztuki i dopuszcza formy artystyczne wszystkich narodów i krajów. Zaznacza jednak, że w przypadku korzystania z nowych dzieł sztuki, artyści winni kierować się prawdziwymi wartościami artystycznymi, dzięki którym będzie się utwierdzać wiara i pobożność ludu. Przestrzeń liturgiczna i jej wyposażenie muszą być zgodne z prawdą, którą wyrażają i celem, któremu służą²⁰. W tych stwierdzeniach widzimy troskę o to, aby wszystko, co znajduje się w kościele sprzyjało pobożności i ukazywało świętość sprawowanych misteriiów.

Wystrój świątyni, w której sprawują się pamiątkę śmierci i zmartwychwstania Chrystusa oraz inne sakramenty powinien charakteryzować się szlachetną prostotą i być daleki od przepychu i kiczu. Urządzenie i wyposażenie kościoła oraz pomieszczeń, które do niego przylegają należy dostosować do potrzeb naszych czasów. W związku z tym należy dbać o rzeczy, które bezpośrednio służą celebracji świętych misteriiów, ale trzeba także zadbać o urządzenia mające służyć wygodzie wiernych. Dlatego w każdym kościele powinno być miejsce przeznaczone dla wiernych, aby mogli w sposób czynny i aktywny w niej uczestniczyć. Sprzyjają temu odpowiednio wykonane i rozstawione ławki oraz właściwe nagłośnienie. Przy projekcie nowych kościołów warto wrócić do starożytnej symboliki kierunkowania kościoła²¹.

W centrum każdego kościoła znajduje się prezbiterium, czyli miejsce, w którym znajduje się ołtarz, ambona i krzesło dla przewodniczącego liturgii. Przestrzeń prezbiterium powinna być wystarczająco duża, aby znalazło się w niej miejsce dla wszystkich posługujących. Prezbiterium należy wyodrębnić z wnętrza kościoła przez podwyższenie go lub odmienną formę i wystrój²².

Najważniejszym elementem wyposażenia każdego kościoła jest ołtarz. Od najdawniejszych czasów i we wszystkich religiach ludzie wnosili ołtarze swoim bogom. Ołtarz jest budowlą mającą kształt stołu i służącą do składania ofiar bogom. Jego podwyższenie symbolizuje wnoszenie darów do boga. Także w Starym Testamencie budowano ołtarze, aby składać ofiary Bogu. Współczesne przepisy liturgiczne przewidują, że w każdym kościele powinien być jeden ołtarz stały, czyli taki, którego nie można przenosić²³. Najlepszym budulcem dla ołtarzy jest naturalny kamień. Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego dopuszcza

¹⁹ OWMR nr 288; por. F. d a l C o: *Lo spazio sacro tra architettura e liturgia oggi*. W: *Lo spazio sacro. Arcoarchitettura e liturgia*. Red. V. S a n s o n. Padova 2002 s. 51–56.

²⁰ Por. OWMR nr 289.

²¹ Por. R. T a g l i a f e r r i: *Luogo sacro, religioni e liturgia*. W: *Lo spazio sacro. Arcoarchitettura e liturgia*, dz. cyt., s. 77–90; zob. L. B o u y e r: *Architettura e liturgia*. Magnano 1994 s. 14–74.

²² Por. OWMR nr 295; por. R. W a l c z a k: *Świątynia chrześcijańska i jej wystrój w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła*. Kalwaria Zebrzydowska 1999 s. 50–76.

²³ OWMR nr 298.

jednak użycie innego wartościowego materiału. Natomiast ołtarz przenośny może być zbudowany z dowolnych materiałów szlachetnych i trwałych²⁴. Ma to również znaczenie symboliczne. Zwłaszcza mensa, istotna część ołtarza, jest symbolem kamienia, który *odrzucony przez budujących stał się kamieniem węgielnym* (Ps 118,22). Stały ołtarz w kościele powinien być poświęcony (dedykowany). Bogata symbolika i znaczenie ołtarza domagają się okazywania mu należytej czci. Zwraca się uwagę, że ołtarz powinien być przykryty białym obrusem, dostosowanym pod względem formy i ornamentyki do jego kształtu²⁵. W czasie liturgii oddaje się cześć ołtarzowi przez ucałowanie, ukłony, okadzenia oraz zdobienie go kwiatami. Jednak dekoracja kwiatowa powinna być umiarkowana i radzi się, aby nie umieszczać jej na mensie ołtarza, ale obok niego. Ta zasada dotyczy także świec ołtarzowych²⁶. W kontekście piękna i przede wszystkim przeznaczenia ołtarza, warto także zauważyć stwierdzenie, że w sposób dyskretny można w razie potrzeby umieścić na ołtarzu przyrządy wzmacniające głos kapłana²⁷.

Uwagi dotyczące ołtarza, na którym uobecnianie są misteria Pańskie są bardzo ważne. To centralne i najważniejsze miejsce w kościele nie może przekształcić się w formę „magazynu”, w którym ustawia się wszystko: kwiaty (często sztuczne), świece, nieestetyczne pulpity do mszału i podstawę mikrofonu, a ponadto ampułki, kielich, lavabo i księgi liturgiczne. W takim przypadku można mówić nie tylko o oszpeceniu ołtarza, ale także w pewnym sensie o jego profanacji.

Soborowa Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* wskazując na różne formy obecności Chrystusa w celebracjach liturgicznych, mówi także Jego obecności w słowie Bożym: *albowiem gdy w Kościele czyta się Pismo święte, wówczas On sam mówi*²⁸. Oznacza to, że głoszone w czasie zgromadzenia liturgicznego słowo Boże nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ staje się żywe i skuteczne. Ponieważ sam Chrystus kieruje do nas swoje słowo, możemy mówić, że w czasie liturgii dokonuje się aktualizacja, uobecnienie tegoż słowa, czyli że to słowo posiada moc zbawczą.

Godność słowa Bożego domaga się, aby było ono głoszone z odpowiedniego miejsca. Normalnie powinna być to ambona, tak umieszczona i wkomponowana we wnętrze kościoła, aby czytający i mówiący byli dobrze widziani i słyszani przez wiernych. Bardzo mocno podkreśla się, że jej godność domaga się, aby na

²⁴ Por. tamże, nr 301; por. G. Klaja: *Ołtarz w świetle teologii*. Kraków 2008 s. 75–81.

²⁵ Por. B. Nadolski: *Misterium chrześcijańskiego ołtarza*. Kraków 2008 s. 217–260.

²⁶ Por. OWMR nr 306–307.

²⁷ Tamże, nr 306.

²⁸ KL nr 7.

nią wstępował tylko i wyłącznie sługa słowa²⁹. Oznacza to, że z ambony nie należy czytać komentarzy, robić ogłoszeń parafialnych, czytać tzw. „wypominek” za zmarłych czy udostępniać jej do innych celów niż proklamacja słowa Bożego.

Po Soborze Watykańskim II Kościół chciał przywrócić znaczenie wszystkim „miejscom” liturgicznym w prezbiterium. Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego mówiąc o urządzeniu i wystroju kościoła do potrzeb liturgii przypomina o „siedzeniu dla kapłana”, czyli o miejscu przewodniczenia. Krzesło kapłana powinno uwydatniać jego funkcję przewodniczącego zgromadzenia i kierującego modlitwą. Prezbiter jako przewodniczący akcji liturgicznej musi zawsze pamiętać, że w liturgii swoją osobą uobecnia działającego Chrystusa, że celebrytuje w Jego imieniu i z Jego polecenia, i w końcu, że przy ołtarzu działa *in persona Christi*. W związku z tym miejsce przewodniczenia powinno być dobrze widoczne, zwrócone w stronę ludu i skromne, to znaczy nie powinno przypominać tronu. Z tego miejsca odbywają się obrzędy wstępne i obrzędy zakończenia. Poza tym można z miejsca przewodniczenia głosić homilię i odmawiać Modlitwę powszechną. Natomiast siedzenia dla posługujących należy tak umieścić, aby wyraźnie odróżniały się od miejsc przeznaczonych dla duchownych³⁰. Ważność i wymowa teologiczna powinna skłonić wszystkich duszpasterzy do wyodrębnienia miejsca przewodniczenia w prezbiterium kościoła.

W prezbiterium bardzo często umieszcza się tabernakulum, czyli miejsce przechowywania Najświętszego Sakramentu. Współczesne przepisy kościelne przywracają pierwszorzędne znaczenie ołtarzowi. To na nim dokonuje się Eucharystia. Bez obecności Chrystusa, która uobecnia się na ołtarzu nie byłoby tabernakulum. W związku z tym zaleca się, aby Najświętszy Sakrament był przechowywany w tabernakulum znajdującym się w oddzielnej kaplicy³¹.

Tabernakulum powinno być nieusuwalne, zbudowane z trwałego i nieprze-zroczystego materiału. Zwraca się uwagę, że musi być tak zamknięte, ażeby wykluczyć możliwość profanacji. Na stałe w kaplicy Najświętszego Sakramentu zapala się tzw. wieczną lampkę, która przypomina o obecności Chrystusa. Znakiem szacunku i czci dla Najświętszego Sakramentu jest przyklęknięcie³². W przypadku umieszczenia tabernakulum w prezbiterium trzeba pamiętać, że podczas celebracji Eucharystii oddaje się mu cześć przez przyklęknięcie tylko dwa

²⁹ OWMR nr 309; por. B. N a d o l s k i: *Ambona, historia, znaczenie, symbolika*. Kraków 2008 s. 31–55.

³⁰ OWMR nr 310; por. R. W a l c z a k: *Świątynia chrześcijańska i jej wystrój w świetle soborowych I posoborowych dokumentów Kościoła*, dz. cyt., s. 51–56.

³¹ OWMR nr 314–315.

³² Tamże, nr 315–316.

razy: na początku, kiedy przychodzi się do ołtarza i na zakończenie, kiedy się od niego odchodzi³³.

W kościele jest także miejsca na święte obrazy. One przypominają, że liturgia sprawowana na ziemi łączy się z liturgią niebiańską, w której uczestniczą wszyscy święci. Stąd zgodnie z dawną tradycją kościelną można umieszczać w świątyniach obrazy świętych, którym wierni oddają cześć. Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego przestrzega jednak przed nadmierną ilością obrazów świętych oraz mówi o ich właściwym rozmieszczeniu. Obrazy te w żaden sposób nie mogą odwracać uwagi wiernych od celebracji Eucharystii. W tym miejscu należy przypomnieć ogólną zasadę wyboru i celowości umieszczania obrazów świętych: *W ogóle przy urządzaniu kościoła i jego zdobieniu, zwłaszcza poprzez obrazy, należy dążyć do rozbudzenia pobożności całej wspólnoty wiernych oraz dbać o piękno i godność obrazów*³⁴.

Podjmując zagadnienie *ars celebrandi* liturgii trzeba by było jeszcze uwzględnić takie miejsca jak zakrystia, chrzcielnica, kropielnica i konfesjonał. W artykule jednak nasza uwaga skoncentrowana została na celebracji Eucharystii i dlatego te miejsca zostaną pominięte.

V. »Ars celebrandi« formy Mszy świętej

Mówiąc o formie celebracji Eucharystii, mamy na myśli szaty liturgiczne, gesty i postawy oraz właściwe korzystanie z tekstów liturgicznych i biblijnych. W tej części artykułu zwrócimy uwagę na *ars celebrandi* wybranych elementów Mszy świętej, za które w sposób szczególny jest odpowiedzialny prezbiter.

Reforma liturgiczna Soboru Watykańskiego II podjęła także zagadnienie szat liturgicznych, sugerując by zadbać o ich prostotę i szlachetne piękno. Szczegółowe normy prawne mają określić Konferencje Episkopatu poszczególnych krajów. W zgromadzeniu liturgicznym różnorodność szat jest znakiem zewnętrznym różnych funkcji wynikających z różnych stopni święceń i posług liturgicznych. Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego tak o tym mówi: *Szaty liturgiczną wspólną dla wszystkich szafarzy wyświęconych i ustanowionych jakiegokolwiek stopnia, jest alba, przepasana w biodrach paskiem, jeżeli nie jest uszyta w taki sposób, że przylega do ciała nawet bez paska. Jeżeli alba nie osłania dokładnie zwykłego stroju koło szyi, przed przywdzieniem alby należy nałożyć humerał. Alby nie można zastępować komżą, nawet nałożoną na sutannę, wtedy gdy wkłada się ornat lub dalmatykę albo gdy zamiast ornatu czy dalmatyki używa się samej stuły*³⁵. Ponieważ szaty liturgiczne podkreślają piękno świętych czyn-

³³ Tamże nr 274; por. G. K 1 a j a: *Ołtarz w świetle teologii*, dz. cyt., s. 133–169.

³⁴ OWMR nr 318.

³⁵ Tamże, nr 336.

ności liturgicznych oraz ukazują zróżnicowanie posług pełnionych w czasie celebracji Mszy świętej, należy znać ich symbolikę i dbać o ich piękno³⁶. Szaty są świadkami bogactwa i treści danego święta. Stanowią one pieśń święta i oznaczają gotowość chwalenia Boga. Kolor jest symbolem dynamicznym. Od strony fenomenologii religii wyraża istotę, podobnie jak imię. Kolor towarzyszy epifanii i jest bezpośrednią aurą bóstwa. Szaty liturgiczne są znakiem funkcji właściwej każdemu z posługujących w zgromadzeniu liturgicznym i dlatego muszą tę funkcję uwypuklać i czynić czytelną. Nie chodzi jednak o podkreślenie osoby, lecz wskazywanie na Chrystusa – pierwszego „Liturga” w różnorodny sposób obecnego i sprawującego liturgię. Szata jest „maską” Chrystusa. Szaty są znakiem nadprzyrodzonej rzeczywistości³⁷. Z tego właśnie powodu święci szafarze nie mogą celebrować Eucharystii bez szat liturgicznych, ani też nakładać jedynie stuły na habit, czy ubranie cywilne³⁸.

Zadaniem prezbitera jako przewodniczącego celebracji liturgicznej jest ukazywanie i prowadzenie wiernych do obecnego we wspólnocie Jezusa Chrystusa. Jego sposób celebracji winien stać się formą ewangelizacji zgromadzenia liturgicznego. Temu mają służyć właściwe i poprawnie wykonywane przez niego gesty i postawy. Wprowadzenie do Mszału przypomina, że *gesty i postawy ciała zarówno kapłana, diakona i usługujących, jak i ludu winny zmierzać do tego, aby cała celebracja odznaczała się pięknem i szlachetną prostotą, aby w pełni przejrzyste było znaczenie jej poszczególnych części, zaś uczestnictwo wszystkich stało się łatwiejsze*³⁹.

Postawy ciała przyjmowane w liturgii są w zasadzie jednakowe dla prezbitera i wiernych. Są jednak postawy i gesty zarezerwowane tylko dla prezbitera. Należy tu wymienić: gest rozłożonych rąk towarzyszący pozdrowieniom wiernych, gest oranta przy modlitwach prezydenckich, gest epiklezy w modlitwie eucharystycznej, gest łamania chleba oraz gesty związane z ukazywaniem postaci eucharystycznych. Ogólne Wprowadzenie rozróżnia trzy sposoby podnoszenia chleba i wina: nieco nad ołtarzem przy modlitwie błogosławieństwa chleba i wina w obrzędzie przygotowania darów⁴⁰, ukazanie konsekrowanego Chleba i Wina w czasie przeistoczenia⁴¹, właściwe podniesienie w czasie doksológii⁴². To ostatnie jest właściwym podniesieniem i dlatego należy trzymać podniesione

³⁶ Tamże, nr 335.

³⁷ Por. B. N a d o l s k i: *Liturgika, Liturgia fundamentalna*. T. I. Poznań 1989 s. 139–140.

³⁸ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów: Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*. Poznań 2004 nr 126 [dalej: RS]; por. D. K w i a t k o w s k i: *Zaczerpnąć ze źródła wody życia*. Kalisz 2007 s. 53–58.

³⁹ OWMR nr 42.

⁴⁰ Tamże, nr 141–142.

⁴¹ Tamże, nr 150.

⁴² Tamże, nr 151; por. D. K w i a t k o w s k i: *Zaczerpnąć ze źródła wody życia*, dz. cyt., s. 111–113.

wysoko Ciało i Krew Chrystusa przy słowach doksológii w modlitwach eucharystycznych. Prezbiter wykonując gesty liturgiczne musi pamiętać, że winny być poprawne teologicznie, czytelne, zrozumiałe i estetyczne. Zdecydowanie należy odrzucić wszelkie skrajności i interpretacje niezgodne z Tradycją kościelną. Gesty nie mogą także budzić dwuznacznych i złych skojarzeń⁴³.

Prezbiterzy poprzez katechezę powinni dążyć do tego, aby wszyscy uczestnicy Eucharystii zachowywali jednolite postawy ciała, ponieważ jest to znakiem jedności członków chrześcijańskiej wspólnoty zgromadzonej na sprawowaniu świętej liturgii⁴⁴. Prezbiter winien być pierwszym świadkiem i nauczycielem poprawnych postaw: stojącej, klęczącej, siedzącej oraz gestów: znak krzyża, gest bicia się w piersi. Wykonując wymienione postawy i gesty musi pamiętać, że celebrowanie liturgiczne nie jest jego prywatną własnością i nie on jest głównym aktorem, na którym koncentruje się uwaga wiernych. Prezbiter jest znakiem obecności Chrystusa i do Niego ma prowadzić całe zgromadzenie liturgiczne. Temu ma służyć szlachetna prostota i autentyczność wykonywanych postaw i gestów.

We Mszy świętej mamy także postawy, w których uczestniczy prezbiter, posługujący i wierni. Zalicza się do nich procesję, w czasie której kapłan podąża do ołtarza z diakonem i usługującymi, procesję z Ewangeliarzem do ambony, procesję z darami i przystępowanie wiernych do Komunii świętej. *Ars celebrandi* Eucharystii domaga się, aby czynności te były czynione ze zrozumieniem, w sposób godny i piękny oraz aby procesjom towarzyszyły odpowiednie śpiewy⁴⁵.

Do ważnych postaw liturgicznych należy zaliczyć także milczenie. W czasie Mszy świętej przewidziane jest ono w następujących momentach: w akcie pokuty, po wezwaniu do modlitwy w kolekcje, po czytaniu lub homilii, przed i po Komunii świętej oraz godne pochwały jest zachowanie milczenia w kościele, w zakrystii i w przylegających do niej pomieszczeniach już przed rozpoczęciem celebrowania, aby wszyscy pobożnie i godnie przygotowali się do sprawowania świętych czynności⁴⁶. *Ars celebrandi* Eucharystii domaga się od prezbitera, aby to on pierwszy zachowywał milczenie we wspomnianych wyżej miejscach i uczył je zachowywać i rozumieć przez wiernych.

Ars celebrandi prezbitera wyraża się także w wierności przepisom liturgicznym, a szczególnie tym, które dotyczą tekstów liturgicznych i biblijnych używanych podczas Eucharystii. Jan Paweł II w encyklice o Eucharystii przypomniał, że *Eucharystia jest zbyt wielkim darem, ażeby można było tolerować dwuznacz-*

⁴³ Por. R. F a l s i n i: *Gesty i słowa Mszy świętej*. Kraków 2004 s. 109–123.

⁴⁴ Por. OMWR nr 42.

⁴⁵ Por. tamże, nr 44.

⁴⁶ Por. tamże, nr 45; por. R. F a l s i n i: *Gesty i słowa Mszy świętej*, dz. cyt. s. 128–133.

ności i umniejszenia⁴⁷. Powstają one, gdy prezbiter w sposób niewłaściwy używa tekstów liturgicznych, zmieniając je, czy zastępuje innymi tekstami nie liturgicznymi i nie biblijnymi. Podczas liturgii słowa Bożego sam Chrystus przemawia do swojego ludu. W tym czasie głosi się słowo Boże, które aktualizują się i uobecniają. Dlatego tak należy celebrować liturgię słowa Bożego, aby sprzyjała medytacji i budowała wiarę wiernych⁴⁸. W związku z tym należy zachowywać i wykonywać czytania biblijne w takim układzie, w jakim umieszczono je w lekcjonarzu mszalnym⁴⁹. Instrukcja Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Redemptionis Sacramentum*, zdecydowanie potępia praktykę opuszczania lub zmieniania tekstów biblijnych na inne: *Nie wolno opuszczać i zmieniać przepisanych czytań biblijnych, a zwłaszcza czytań ani psalmu responsoryjnego, w których zawiera się słowo Boże, nie wolno zastępować innymi, tekstami nie biblijnymi*⁵⁰.

Sztuka celebracji Mszy świętej domaga się dowartościowania liturgii słowa Bożego. Słowa Jezusa „poruszyły” serca uczniów idących do Emaus (por. Łk 24,32). Trzeba postawić zasadnicze pytanie, czy również dzisiaj przepowiadanie kapłanów „porusza” serca wiernych? Mimo wprowadzenia języków narodowych do liturgii i ponownego odkrycia „stołu” słowa Bożego w liturgii, w tej przestrzeni jest wiele do zrobienia. Bardzo wymowne są słowa Jana Pawła II zawarte w liście apostołskim *Mane nobiscum Domine*. Papież pisze: *nie wystarczy bowiem samo czytanie tekstów biblijnych w zrozumiałym języku; należy je odczytywać z taką starannością, po takim uprzednim przygotowaniu i tak nabożnie należyć się w nie wsłuchiwać oraz w milczeniu je rozważać, jak to jest konieczne, żeby słowo Boże mogło odnosić się do życia i je oświecać*⁵¹.

Zasada, która nie dopuszcza jakichkolwiek zmian dotyczy wszystkich innych tekstów liturgicznych. Wspomniana wcześniej instrukcja *Redemptionis Sacramentum* nakazuje: *Powinien zniknąć godny napiętnowania zwyczaj, że kapłani lub diakoni albo wierni, tu i ówdzie według swojego uznania zmieniają lub zniekształcają teksty świętej liturgii, jakie są zobowiązani wypowiedzieć. Postępując w ten sposób, czynią celebrację świętej liturgii niepewną, a nierzadko fałszują jej autentyczny sens*⁵².

Najważniejszą modlitwą zarezerwowaną dla prezbitera jest modlitwa eucharystyczna, która stanowi szczyt całej celebracji. W tej modlitwie *kapłan wzywa lud, aby wniósł serca do Pana, oraz jednoczy go z sobą w modlitwie i dziękczynieniu, jakie w imieniu całej wspólnoty zanoszą do Ojca przez Jezusa Chrystusa w*

⁴⁷ EE nr 10.

⁴⁸ Por. OWMR nr 55–57.

⁴⁹ Por. tamże, nr 57.

⁵⁰ RS nr 62.

⁵¹ J a n P a w e ł II: *Mane nobiscum Domine*, dz. cyt., nr 13.

⁵² RS nr 59.

*Duchu Świętym. Znaczenie tej modlitwy polega na tym, aby całe zgromadzenie wiernych zjednoczyło się z Chrystusem w głoszeniu wielkich dzieł Bożych i w składaniu Ofiary*⁵³. Sposób celebracji modlitwy eucharystycznej przez kapłana ma pomóc wiernym w jej uczestnictwie.

Ponieważ liturgia nie jest prywatną własnością prezbitera, lecz darem danym przez Chrystusa całemu Kościołowi, nie wolno mu nic zmieniać na własną rękę. W związku tym wolno mu używać tylko tych modlitw, które znajdują się w Mszałe Rzymskim lub innych zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską. Odmawianie modlitwy eucharystycznej jest zastrzeżone kapłanowi na mocy jego święceń i dlatego nie wolno mu „oddawać” niektórych części diakonowi lub osobie świeckiej. Ważność tej modlitwy domaga się, aby w czasie jej odmawiania nie wykonywać żadnych innych modlitw, śpiewów, czy też grać na organach⁵⁴.

Ars celebrandi domaga się od prezbitera znajomości i rozumienia odmawianych modlitw. Ważny jest także sposób ich wypowiedzenia, który powinien odpowiadać rodzajowi tekstu oraz formie celebracji. Inaczej czyta się czytania biblijne i inaczej wypowiada się słowa oracji, zachęty, czy aklamacji. Sposób modlenia się trzeba także dostosować do formy celebracji i uroczystego charakteru zgromadzenia⁵⁵.

Eucharystia jest wielką tajemnicą oraz darem i dlatego należy ją poprawnie celebrować. Poprawnie oznacza z zaangażowaniem oraz zgodnie z ustalonymi normami. Aby celebracja Mszy świętej stała się *ars celebrandi* należy ją najpierw poznać, potem pokochać i w końcu naśladować. Zrozumienie istoty Eucharystii prowadzi do wierności przepisom liturgicznym dotyczącym jej sprawowania. Wierność przepisom także staje się częścią *ars celebrandi* Mszy świętej.

Nieznajomość kościelnego nauczania o Eucharystii prowadzi do wielu nadużyć i błędów. Najczęściej pojawiające się nadużycia dotyczące Eucharystii mają swój początek w niewłaściwym i ograniczonym rozumieniu tajemnicy Eucharystii. Pośród najpoważniejszych błędów i nadużyć trzeba wymienić: ogołocenie jej z wymiaru ofiarniczego i sprowadzenie do braterskiego spotkania; negowanie realnej i rzeczywistej obecności Chrystusa; kwestionowanie potrzeby posługi kapłańskiej; redukcja skuteczności sakramentalnej Eucharystii; niewłaściwe inicjatywy ekumeniczne, stosujące praktyki eucharystyczne niezgodnie z dyscypliną Kościoła oraz nadużycia związane ze sposobem celebracji⁵⁶. Te błędy i nadużycia są zaprzeczeniem *ars celebrandi* Eucharystii.

⁵³ OWMR nr 78; por. R. F a l s i n i: *Gesty i słowa Mszy świętej*, dz. cyt., s. 155–186.

⁵⁴ Por. RS nr 51–53.

⁵⁵ Por. OWMR nr 38.

⁵⁶ Por. EE nr 10; RS nr 6–11.

Prezbiter, który przewodniczy Eucharystii musi stale pamiętać, że otrzymał ją jako dar od Chrystusa i od Kościoła i dlatego powinien zrobić wszystko, aby ją poprawnie i ze zrozumieniem celebrować. Służy temu właściwe przygotowanie teologiczne, duchowe i modlitewne do Eucharystii. Także z tych elementów rodzi się *ars celebrandi* Eucharystii.

Dziś, w niektórych kręgach, wiele mówi się o konieczności dokonania reformy liturgii, a szczególnie Mszy świętej. Wydaje się jednak, że nie jest konieczna reforma reformy, ale powrót do prawdziwej nauki Kościoła dotyczącej Eucharystii i wierność przepisom liturgicznym dotyczącym celebracji „pamiętki Pana”. Właściwie rozumiana i realizowana w praktyce przez prezbitera *ars celebrandi* Eucharystii, pokaże jej piękno i głębię także wiernym. Dzięki *ars celebrandi* prezbitera wierni będą mogli jeszcze pełniej i z większym zaangażowaniem uczestniczyć we Mszy świętej.